

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / *Received*: 23.01.2017 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 16.06.2017

Uluslararası İlişkilerde Aydınlanma Faktörü

Yusuf ÇINAR*

Öz

Aydınlanma ortaçağ dönemi uygulamalarına tepki neticesinde ortaya çıkmış bir düşünceler bütünüdür. Aydınlanmayı diğer akımlardan ayıran ana unsurun hala uygulamada etkili olabilmesidir. Bu çalışma Aydınlanma'nın ortaya çıkışı ve ulus devletin belirginleşme süreçlerinin tarihsel olarak örtüşmesinden hareket etmektedir. Bu bağlamda aydınlanmanın devletlerarası ilişkilere nasıl etki ettiği ve devletin karakteristik unsurlarının netleşmesinde ne kadar etkili olduğu analiz edilmektedir. Nitekim Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişimi bağlamında ise Aydınlanma'nın günümüze kadar gelen etkileri bulunmaktadır. Bu çalışma Aydınlanma'nın uluslararası ilişkiler disiplininin kuruluş sürecine nasıl etki ettiği analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Aydınlanma, Ulus-Devlet, Uluslararası İlişkiler Disiplini*

Enlightenment Factor in International Relations

Abstract

The Enlightenment Age is a whole of thought which emerged in response to the Medieval Era practices. The main factor distinguishing the Enlightenment Age from other streams is that it can still be effective in practice. This study starts with the historical coincidence of the emergence of the Enlightenment Age and the process of manifestation of the nation state. In this context, how the Enlightenment affected the international relations and how effective it was in the clarification of the state's characteristic elements are analyzed. Indeed, in the context of the development of the International Relations discipline, the Enlightenment has some effects which are still felt today. This study analyzes how the Enlightenment Age had an influence on the establishment process of international relations discipline.

Key Words: *Enlightenment, Nation-State, International Relations Discipline*

* Yrd.Doç.Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, ycinar@beu.edu.tr

GİRİŞ

Aydınlanma ortaçağ karanlığına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepkinin temeli kilise egemenliğine bir başkaldırı niteliğindedir. Aydınlanma bir entelektüel hareket olarak ortaya çıkmış, toplumsal dönüşümü ve köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda aydınlanma dönemi filozofları entelektüel birikimleri ile süreci yönlendirmişlerdir. Aydınlanmacı filozofların getirdiği düşünce yapısı ile sekülerleşme, dönem itibarıyla yol gösterici bir kavram olmuştur. Toplumun bilinçlenmesi, toplumun kendisini yönetecek erkinde niteliklerinin şekillendirilme sürecini başlatmış ve ulus devlet önemli bir kavram olarak siyasi arenaya girmiştir. Devletlerin niteliğinin değişmesi devletlerarası ilişkilerin biçimini değiştirmiş ve dünya ulus devlet çağına girmiştir. Devletlerarası ilişkilerin bir önceki döneme göre farklılık arz etmesi bir bilim dalı olarak Uluslararası İlişkiler disiplinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Aydınlanma filozoflarının toplumların daha iyiye gideceği ve barış olacağı inancı ilk önce Avrupa Uyumu ile pratiğe dökülmüştür. Akabinde Milletler Cemiyeti, dünya barışını sağlamak için kurulmuştur. Bu bağlamda tarihsel süreç Uluslararası İlişkiler disiplinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Aydınlanma sadece 18. yüzyıla ait bir kavram değildir. Çünkü Aydınlanmanın etkisi hala hem devletlerarası ilişkilerde hem de Uluslararası İlişkiler disiplinde devam etmektedir.

Bu çalışmanın amacı Aydınlanma döneminin düşünce yapısını ortaya koyarak, bu entelektüel hareketin hem devletlerarası ilişkilere etkisini hem de Uluslararası İlişkiler disiplinine katkısını analiz etmektir. Bu noktada tarihsel süreçte aydınlanmanın siyasal göstergeleri ele alınmaktadır.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. Makalenin birinci bölümünde aydınlanma tanımlanmaya çalışılmıştır. Aydınlanma filozoflarının düşünceleri ele alınarak, bu entelektüel birikimin 18. ve 19 yüzyılda meydana gelen siyasi olaylara hangi düşünsel kavramlarla etki ettiği incelenmiştir. İkinci bölümde aydınlanma düşüncesinin siyasal göstergeleri ele alınmış, Fransız İhtilali ve Avrupa Uyumu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde ulus-devlet, vatandaşlık, pasaport, sınır, ulusal çıkar gibi kavramların ortaya çıkışında aydınlanma düşüncesinin izleri ortaya konulmaktadır. Üçüncü bölümde aydınlanma düşüncesinin Uluslararası İlişkiler disiplinin kuruluşuna yapmış olduğu katkılar analiz edilmektedir. Ayrıca bu bölümde aydınlanma düşüncesinin, disipline getirmiş olduğu sorunlar tartışılmaktadır.

AYDINLANMA NEDİR?

14 ve 15.yüzyıl Ortaçağ dönemi, Avrupa tarihinin karanlık dönemi olarak literatüre geçmiştir. 16.yüzyılda, çok eski zamanlara ait adetler ve gelenekler canlanmış, kralların tanrısal vasıflarla donatıldığı, klasik ve dinsel dönemlerden

kalan monarşi miras alınmıştır.¹16. ve 17. yüzyıllar, dinler arası savaşların yaşandığı bir çağdır. Başka bir deyişle, Ortaçağ Avrupa'da dinler arasında hoşgörüsüzlüğün arttığı dönem olarak tarihe geçmiştir. Aydınlanma dönemine bir geçiş olarak adlandırabileceğimiz 16. ve 17. yüzyılda, engizisyon aracılığı ile Katolik mezhebi; Avrupa'da yaşayan insanların vicdanını denetlemeyi amaçlamıştır.² Bu bağlamda aydınlanma³ kavramı, 18. yüzyılın düşünsel mantığını anlatan çok önemli bir kavramdır.

Avrupa üniversitelerinin eğitim anlayışı, 13.yüzyıldan itibaren, Aristoteles felsefesi ve bilgi birikiminin yaygınlaşması için kullanıldı. Başından beri bu kurumlar Aristoteles'in öğretilerini yaymayı en önemli misyon olarak kabul etmişlerdir. On altıncı yüzyıl düşüncesine göre, dünya ve çevresindeki evren birbirinin karşısı bir uyum içindeydi. Bu düşünceler M.Ö. 332 yılının filozofu Aristoteles'e aitti. Platon'un öğrencisi, Büyük İskender'in hocası olan Aristoteles'in düşüncesi mantık, psikoloji, zooloji ve edebiyat alanında 16. yüzyıl itibari ile en önemli kaynak konumundaydı. Fakat Aristoteles, doğa ile ilgili fikirlerini deneysel kanıt göstermeden izah etmiştir ve bu fikirler sadece Aristo'nun mantık önermeleri ile doğrulanmıştır.⁴Bu bağlamda aydınlanma döneminin, deney ve gözleme daha fazla önem vermesinin sebebi karanlık dönemde bu iki kavramdan uzak durulması yatmaktadır.

Burada ilginç olan ise, Aristo'nun Fizik ve Astronomi alanında yaptığı kavramsallaştırmaların çoğunun yanlış olmasıdır. Buna rağmen bu düşüncelerin 16. yüzyıla kadar sorgulanmadan kabul edilmesine sebep olan en önemli kurum kilisedir. Kilise bu dönemde öğrenimin yapıldığı yer konumundadır. Bundan dolayı Orta Çağ'da eğitim, kilise kontrolünde gerçekleşmiştir. Ayrıca Orta Çağ'da üniversiteler, kilise görevlilerinin büyük bölümünün görev yaptığı yer konumundaydı. Üstelik bu dönemde, üniversite öğrencilerinin büyük bölümü eğitim hayatlarının sonunda kilisede görevli olmayı hedeflemişlerdir. Bu döngü, soyluların çocuklarını yüksek eğitimlerine devam ettirme çabalarının sonucunda

¹Preserved Smith, *Rönesans ve Reform Çağı Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*, Çeviren: Serpil Çağlayan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Kasım 2001), s. 35.

²Smith, *Rönesans ve Reform...*, s. 192.

³Aydınlanma kavramı, 18. Yüzyıl filozofları tarafından yaşadıkları dönemi ifade etmek için hiç kullanılmamıştır. Fransa'da 18. Yüzyıl aydınlanma dönemi ışıklar yüzyılı olarak kavramsallaştırılmıştır (the century of lights). Aydınlanma kavramı (Enlightenment) Fransızlar tarafından 1950'lerden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Aydınlanma, İngilizcede 18. yüzyılın hemen akabinde kavramsallaşsa da, aydınlanmayı bir dönem olarak akademik camiada kullanımı II. Dünya Savaşından sonraya rastlamaktadır.1956 yılında Isaiah Berlin *The Age of Enlightenment*, aydınlanma kavramını kullanarak doğrudan aydınlanma dönemini anlatan ilk eseri yazmış, akabinde Jack Lively 1966 yılında *The Enlightenment* adlı eseri yazmıştır. Graeme Garrard. 'The Enlightenment and Its Enemies', *American Behavioral Scientist*, Vol.49, No.5, 2006, s.666.

⁴William Bixby, *Galileo ve Newton'un Evreni*, Çeviri: Nermin Arık, (Ankara: Tübitak Yayınları, 2002), s. 9.

sekteye uğramıştır.⁵Öyle ki, üniversitelerde kilise yanlısı kesimin din düşmanı olarak tanımlayacağı aydın bir kesim⁶ meydana gelmiştir.

17. yüzyıla gelindiğinde üniversitelerde bazı hekimler dışında kürsü sahibi olan çok az sayıda bilim adamı olmuştur.⁷Fakat 17. yüzyılla birlikte Orta Çağ'dan kalma eğitim sistemi ağır ağır ortadan kalkmaya başlamış, bilimsel dernekler kurulmuştur. Bu uyanış Aristotelesçi felsefeye karşı bir başkaldırı durumundadır.⁸Orta Çağ sonrasında insanlar, Aristoteles yerine doğaya yönelmişlerdir.⁹Newton'un nesnelere hareket ettiğine dair matematik çözümlemesi ile birlikte bilim, 17. yüzyılda farklı bir yol almaya başlamıştır. Öyle ki; evrenin matematiksel düzenine Tanrı'nın müdahalesi kabul edilemezdi, bu düşünce Avrupa toplumsal yapısını değiştirecek süreci başlatmıştır. Tanrı'nın insanların sosyal yaşamına müdahale etmediğini düşünenlerin, Tanrı'dan Kut almış Krallara alternatif bir siyasal yasallık kuramı geliştirmeleri gerekmiştir.¹⁰Bir nevi bu çaba, felsefe ile dinin birbirinden ayrılması sürecini başlatarak, bilim alanında da sekülerleşme sürecini yaratmıştır.¹¹

Orta Çağ bilim adamları, insanın ayırt edici unsurunun imanın öncelediği akıl olduğunu iddia ederken, Rönesans yazarları insanın "kendisini" keşfetmişlerdir.¹²Başka bir deyişle, aydınlanma dönemi, Rönesans ve Reform döneminde yaşanan bilimsel ve dinsel gelişmelerin toplum tabanında kendine yer bulmasıdır. Belirli entelektüel kişilerin toplum tabanında meydana gelen gelişmeleri, kontrol altına almaya çalışması da aydınlanma diye tanımlanabilir. Aydınlanma, bir bakıma İngiltere'de David Hume, Fransa'da Voltaire, Almanya'da Immanuel Kant'tır. Aydınlanma, yukarıda bahsedilen Orta Çağ karanlığına bir tepki olarak meydana gelmiştir. Başka bir deyişle aydınlanma, Batı felsefesinde yaratılan bir düşünce devrimidir.¹³

Aydınlanmayı Isaiah Berlin, Batı akılcılığının Âdem ve Havva'dan gelen günahının bir ürünü olarak yorumlamaktadır. Berlin'e göre aydınlanmanın en

⁵Richard S. Westfall, *Modern Bilimin Oluşumu*, Çeviren: İsmail Hakkı Duru, (Ankara: Tübitak Bilim Kitapları, 1997), s. 126.

⁶Bu bilim adamlarından en şanssız Galileo olmuştur. Aristo'nun evrenin değişmezliği üzerine yazdıklarının yanlışlığını iddia etmesi, kilise tarafından Kitab-ı Mukaddes'e aykırı olduğu sebebi ile reddedilen Galileo'nun iddialarında ısrar etmesi ise hayatına mal olmuştur. Nicolaus Copernicus'in ise, bilim dünyasına katkısı, ayın dünya çevresinde döndüğünü fark edebilmesi ile başlamıştır. Astronomi alanında yeni buluşların gözlemle elde edinmesi Aydınlanmacı düşünürlerin kendine güvenini arttırıcı etkide bulunmuştur Bakınız, Bixby, *Galileo ve ...*, s.56-68.

⁷Westfall, *Modern Bilimin...*, s. 127.

⁸Westfall, *Modern Bilimin...*, s. 131.

⁹Smith, *Rönesans ve Reform...*, s. 187.

¹⁰William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Çeviren: Alaeddin Şenel, (Ankara: İmge Yayınevi, 2007), s. 514.

¹¹Smith, *Rönesans ve Reform...*, s. 186.

¹³ Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar Tanımlar Yaklaşımlar*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), s. 300.

önemli figürleri Montesquieu ve Hume'dur.¹⁴ Montesquieu, politika bilimine teorik bir çerçeve sunan önemli bir aydınlanmacıdır. Tasnif ve sınıflandırmalar yaparak bilimsel metotları, politika bilimine uygulamış ve önemli katkılar sunmuştur. Ayrıca Newton fiziği ile tutarlı bir bilim oluşturmayı amaçlamıştır.¹⁵ Montesquieu, feodal sistem sonrasında Avrupa'da oluşacak yeni siyasi teşkilatın ne olacağına dair ipuçları vermiştir. Avrupa'da oluşacak yeni siyasi teşkilatın, Asya'daki imparatorluklara benzemeyeceğine değinerek, Avrupa'nın dağlık olmasından dolayı, kurulacak bir devletin çok geniş topraklarda hâkimiyet kuramayacağını belirtmiştir.¹⁶ Montesquieu yasalar üzerinde durur ve yasaların, insan aklı ile oluştuğunu dolayısıyla farklı bölgelerdeki insanların farklı yasalar ile yönetilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Montesquieu, kanunların insanlar ve devletler arasındaki ilişkileri geliştirici olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Yasaları inceleyen filozof, yönetim biçimlerini ele almıştır. Kanunların Ruhı isimli kitabını 1748 yılında yayımlamış, demokrasi ve aristokrasi ayrımını tanımlamıştır.

Diğer bir aydınlanma düşünürü Voltaire, Montesquieu'nün hürriyet aşkından övgüyle bahsetmiştir.¹⁸ Montesquieu'ye göre, Cumhuriyet, yönetim erkinin tüm millette olması halinde olabilecek bir yönetim şeklidir. Yönetim yetkisinin halkın bir kısmında olması ise aristokrasidir. Demokrasiyi Montesquieu, kendine has bir üslupla tanımlamaktadır. Ona göre demokrasi altında yaşayan bir millet bazı bakımlardan hükümdar, bazı haklar bakımından tebaa durumundadır. Montesquieu'nun Kanunların Ruhı adlı kitabında altını çizdiği iki önemli unsur bireysel özgürlük ve politik özgürlüktür.¹⁹ Montesquieu'nun hürriyet ateşini biraz daha körüklemesi, aydınlanma çağında politik gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Aydınlanma dönemi filozoflarından David Hume, yazdıkları ile hem edebiyat dünyasına hem de felsefe dünyasına yeni bir soluk getirmiştir. Hume, Newton'u örnek almış ve Newton'un gökyüzüne dair sunduğu mekanik önermeleri ve fizikte geliştirdiği yeni metotları sosyal bilimlerde taklit etmiştir. Hume yazdıkları ile insan tabiatını Newton'un anlayışına uydurmaya çalışmıştır. Hume *olguya ait bir şeyle ilgili olan her usavurmanın özü ve tabiatı nedir?* Sorusunu usavurmaların sebeple netice bağlantısı üzerine vurgu yaparak

¹⁴Bernard Yack, 'The Significance of Isaiah Berlin's Counter-Enlightenment', *European Journal of Political Theory*, 3 Aralık 2012, s. 3

¹⁵ Ahmet Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, (Bursa: Asa Kitapevi, 2007), s.141.

¹⁶Peter T. Manicas, 'Montesquieu and the Eighteenth Century Vision of the State', *History of Political Thought*. Vol. II. No. 2. Summer. Haziran 1981, s. 321.

¹⁷Alan Macfarlane, *Making of the Modern World: Visions from the West and East*, (USA: Palgrave, 2002), s. 13.

¹⁸ Ülker Gürkan, *Montesquieu ve Kanunların Ruhı*, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1988-40-01-04/AUHF-1988-40-01-04-Gurkan.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.12.2012), s.9.

¹⁹Macfarlane, *Making of the Modern...*, s. 20. Ayrıca bakınız, Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 155.

cevaplamaktadır. Hume, sosyal bilimlerde neden-sonuç ilişkisinin önemini göstermeye çalışmıştır:

Bu bağlantıyla ilgili olan bütün usavurmalarımızın temeli nedir? Hume bu soruya tek kelime cevap vermektedir: Deney. Deneye göre meydana getirdiğimiz bütün vargıların temeli nedir?

Hume bu sorunun cevabını bireyin kendisinin bulacağını belirtmektedir²⁰. Buradan anlaşılacağı üzere, Hume, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde bireyin aklını kullanarak problemleri çözebileceğine inanmıştır. Newton gibi bilimin gelişmesine zarar veren metotlara son vermek ve herkesin kabul edebileceği genel geçer sonuçlara ulaşmak, Hume felsefesinin temelini oluşturmuştur²¹.

Voltaire ise, Orta Çağ dogmalarının insanı kötü olarak göstermesine itiraz etmiştir. Başka bir deyişle, insanın şeytanın oğlu olmasını kabul etmemiş, insanın aslında kötü olarak yaratılmadığını belirtmiştir. Voltaire göre, eğer insan kötü yaratılmış olsaydı insanlar sürekli çatışma içerisinde olur bir arada yaşamak diye bir şey söz konusu olamazdı²². Yazar, bu aşamada Vatan kavramını tartışmış ve vatanın o dönem itibariyle şehir veya köy şeklinde var olduğunu belirtmiştir.

Voltaire, Fransız İhtilali'nden önce 1764'te yazdığı metinlerinde "vatanımız krallıkla mı, cumhuriyet ile mi idare edilsin" diye sorarken, halk demokrasi ister ama nasıl oluyorda 4000 yıldır dünyayı hükümdarlar idare ediyor diye serzenişte bulunmaktadır. Voltaire, insanın kendi kendisini yönetememesinin sebebi olarak, kendisine layık olmayan yönetimleri kabul eden insanları görmüştür. Roma İmparatorluğu'nda iyi vatandaş olmak için "Mahvolsun Kartaca" demesinin gerekli olduğuna değinen yazar, dünya vatandaşı kavramını ise, vatanının ne daha büyük ne daha küçük, ne daha fazla zengin ne de daha az fakir olmasını isteyen kişiler olarak tanımlamaktadır.²³ Voltaire yaşadığı döneme biraz daha iyimser bakarak Avrupa'nın bir tek bütün olduğunu, Avrupa'nın aslında tek bir hukukla yönetildiğini, hatta başka bölgelerde rastlanmayacak şekilde Avrupa'da kralların komşu bir ülkeye seyahatin çok daha kolay olduğunu belirtmiştir²⁴. Voltaire, Avrupa'yı kendi istediği gibi görmek istemiştir. Bu bağlamda Voltaire, Avrupa'nın farklı toplumlarının ileriki safhada farklı şehirlerde bir araya geldiği zaman, aslında her iki toplumun da aynı olduğunun farkına varacaklarına inanmıştır. Kısaca Voltaire, Avrupa'nın önde gelen milletlerini türdeş olarak varsaymıştır.²⁵

²⁰ Hume, *İnsan'ın Zihni Üzerine...*, s.46.

²¹ David Hume, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, Çeviren: Selvin Evrim, (İstanbul: MEB Yayınevi, 1945), s.9.

²² Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1946), s. 19.

²³ Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, s. 82.

²⁴ Bruce Buchan, 'Civilized Fictions : Warfare and Civilization in Enlightenment Thought' *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol.36 No.64, 2011, s. 67

²⁵ Buchan, 'Civilized Fictions...' , s. 67.

18. yüzyıl aydınlanma yazarlarından J. J. Rousseau sunduğu toplumsal bakış açısı ile bir nevi halk üzerine bir otoritenin nasıl oluştuğunu çözümlenmiştir. Rousseau'nun siyaset bilimine en büyük katkısı, siyaset hukuku ile kendi ilkelerini birleştirmesi sonucunda yazdığı “Toplum Sözleşmesi”dir”. Başka bir deyişle Rousseau, toplumu yönetenlerin meşru olma ilkelerini belirtmiş, meşru olmama kriterlerini de ele almıştır.²⁶Rousseau, toplumsal sözleşmeyi şu şekilde açıklamaktadır²⁷:

“Doğası gereği topyekûn bir rıza gerektiren tek bir yasa vardır. Toplumsal anlaşmadır bu. Çünkü sivil birlik dünyanın en gönüllü işidir; özgür doğan ve kendisinin efendisi olan hiçbir insan, hiçbir insan tarafından itaate zorlanamaz”.

Bireyin özgürlüğünü, diğer bireylerle aynı haklara sahip olması sebebiyle korunduğunu belirten Rousseau, bireyin aslında bir şey yitirmediğini aksine kazandığını belirtmiştir²⁸. Başka bir ifadeyle Rousseau, sırf güce dayanarak politik otoritenin bireyler üzerinde meşruluk sağlayamayacağını iddia etmiştir. Rousseau, Korsika ve Polonya’ya Anayasa taslağı önermektedir. Bu taslak Anayasa’da özgür bir milletin iki dinamiğinden birincisini; milletin bilinçli olması oluşturmaktadır. İkinci dinamik, bir milletin kırılğan bir kültüre sahip olmasını engelleyecek içe dönüklüktür.²⁹

Rousseau, doğa durumundaki insanın diğer hayvanlardan hiçbir farkının olmadığını vurgulamaktadır. Doğa durumunda insan akıl ile hareket etmekten ziyade duygusal bir varlıktır.³⁰Egemen güce karşı, toplumsal sözleşme bireyin sigortası konumundadır. Rousseau, tam bu noktada Aristoteles’ten gelen insan varlıklarının eşit olmadığı zayıfların güçlülere itaat etmesi gerektiği fikrine karşı çıkmış ve bir egemen gücün altında eşit bireylerin olabileceğini iddia etmiştir.³¹Kısaca Rousseau, Aydınlanma’ya eleştirel bağlamda katkıda bulunmuş, milliyetçiliğin ve ulus-devletin ortaya çıkmasında, fikirleriyle bu sürece doğrudan katkı sunmuştur.³²

Erdem ve mutluluğu arayan diğer bir önemli aydınlanmacı filozof Immanuel Kant’tır. Orta Çağ karanlığının sebebini Kant, insanın kendi aklını kullanamamasına bağlamıştır. İnsanın bu erginliğe ulaşmamasının sonucu, karanlığa mahkûm olmuştur. Kant’ın aydınlanma yorumu bir bakıma insanın

²⁶ J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri*, Çeviren: İsmail Yergüz, (İstanbul: Say Yayıncılık, 2008), s. 39.

²⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi...*, s. 40.

²⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi...*, s. 68.

²⁹Noel Parker, ‘Religion and Politics’, *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, Vol.7, No. 1, 2006, s.107.

³⁰ Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 277.

³¹ Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 292.

³² Parker, ‘Religion and Politics...’, s. 107.

düşünen bir varlık olduğunun farkına varmasıdır.³³ Orta Çağ bilim adamlarından Copernicus, Kant'ın düşünce felsefesini etkilemiştir. Kant tıpkı astronomi alanında olduğu gibi, bir hipotez değişikliğine gitmenin kaçınılmaz olduğu kanaatine varmıştır.³⁴ Copernicus, nasıl güneşi merkeze alarak yıllarca önyargılar ile çözülemeyen problemi çözdüyse; Kant'ta aynı yolu kullanarak, bakış açısını değiştirerek, problemin çözülememesinin sebebinin insanlardaki önyargı olduğunu belirtmiştir.³⁵ Kant böylece zihinde pasif olan ve açıklayıcı gücü olmayan bilgiyi zihni harekete geçirerek açıklayıcı ve aktif bir hale getirmiştir. Kant'a göre, insanın düşünen varlık olması bile insanın saygı değer bir varlık olduğu anlamına gelmektedir.³⁶ Kant'ın bu düşüncesi Fransız ve Amerikan devrimlerinin itici gücü olmuştur.³⁷ Bütün Akıl sahibi insanlar özgür olmak ister açıklamasıyla Kant, yeni yüzyılın Orta Çağ'dan farkını ortaya koymuştur.³⁸ Kant, akıllı bir varlık olarak insanın toplumsal sözleşme aracılığıyla bir arada yaşayacağına inanmıştır. Bu bağlamda Kant, kendi siyaset felsefesinde düşünen varlık olan insana ödev ve haklar yükleyerek sivil toplumun oluşacağını iddia etmektedir.³⁹ İktisat deyimiyle Kant, "homo economicus" idealinin peşinden koşmuş, bireyin kendi aklı ile kendisi için en faydalı ve en mantıklı kararlar verebileceğine inanmıştır.⁴⁰

Aydınlanmacı düşünürlerin kısaca görüşlerini özetlemesi gerekirse aydınlanma, bireyin kendini keşfetmesi ve aklının farkına varmasıdır. Başka bir deyişle aydınlanma, özgürlük ateşinin Avrupa otoriterizminin ve klasik Avrupa değerlerinin yerini alması olarak da tanımlanabilir.⁴¹ Aydınlanmacılara göre akıl, insanın doğru ve yanlış karar vermesinin tek kaynağıdır. Newton ve Copernicus'in bilimsel teorileri aydınlanma filozoflarının düşünsel arka planını oluşturmuştur. Aydınlanma, sadece bilim ve teknolojiye dair gelişmeler değildir. Aydınlanmacılar tarihsel ilerlemeye inanır, sosyal yaşamların daha iyiye gideceğini iddia ederler.⁴² Aydınlanmacı hareket, bir nevi doğada var olan ve süregelen yaşamların bireyin aklını kullanarak bu süreci okuması anlamına gelir. Aydınlanma Orta Çağ döneminin dayatmalarına karşı geliştirdikleri yeni yöntem

³³ Immanuel Kant, *Aydınlanma Nedir?*,

http://www.allmendeberlin.de/Aydinlanma_Nedir_Kant.pdf, (Erişim Tarihi: 21.12.2012).

³⁴ Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 322.

³⁵ Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 323.

³⁶ Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, (Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu, 2009), s. 175.

³⁷ Couze Venn, 'The Enlightenment', *Theory Culture Society*, Vol.23, No. 477, 2006, s. 479

³⁸ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu, 2009), s. 66.

³⁹ Cevizci, *Aydınlanmanın...*, s. 379.

⁴⁰ Marianna Papastephanou, 'Ulysses' Reason, Nobody's Fault: Reason, Subjectivity and the Critique of Enlightenment', *Philosophy Social Criticism*, Vol. 26, No. 47, 2000, s.53

⁴¹ Sara Maitland, 'in Place of Enlightenment', *God & Democracy: Overview*, 2004, s. 9.

⁴² A. Kadir Çüçen, 'Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi', *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*, 2006, s. 32.

aracılığı ile evrenseli amaçlamış genel geçer doğruları bulmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, aydınlanma bilgiyi insanlar için araçsallaştırmıştır.⁴³ Bu aşamada Aydınlanmacı düşünürlerin devletin görev tanımını yapması ve devletin egemenliği altındaki halkın haklarına vurgu yapması, uluslararası politikada aktörler açısından yeni bir dönem açmıştır. Öyle ki Aydınlanma fikirleri, devletlerin yönetimini ve politikalarını 18. yüzyıldan itibaren doğrudan şekillendirmeye başlamıştır.⁴⁴

WESTFALYAN SİSTEMİN ORTAYA ÇIKIŞI VE AYDINLANMA'NIN DEVLETLER ARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

Modern devlet, yeniçağ ile birlikte Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Modern devlet, aşamalı bir süreçten geçerek 1500'lü yıllarda şekillenmeye başlamış, 1600-1700'lü yıllar içerisinde olgun bir biçim almıştır.⁴⁵ Batı Avrupa'da modern devletin ortaya çıkışında, uzun yıllar süren savaşların etkisi büyük olmuştur. Otuz Yıl Savaşları, Fransız İhtilali öncesinde yapılan en büyük Avrupa savaşıdır. Bir bakıma Avrupa'nın kaderi, Katolikler ve Protestanlar arasında süregelen bu savaşlar sonucunda oluşmuştur. Sosyal ve ekonomik bağlamda Otuz Yıl Savaşları Avrupa'yı derinden sarsmıştır. Almanya, toplam üçte iki nüfusunu kaybetmiş, kalanlar sefalet içinde yaşamıştır.⁴⁶ Bu süreçte Avrupa'da köyler talan edilmiş, halk şehre göç etmeye başlamış, krallar köyden şehre göçü önlemek için çaba sarf etmişlerdir. Çünkü kralların en önemli askeri birlikleri köylülerden oluşmaktaydı. Ayrıca krallar, köylülerden vergi alırken zorlanmamıştır.⁴⁷ Dolayısıyla köylüler o dönemim en önemli siyasi aktörü olmuştur. 1648 tarihli Westphalia Barışı, böyle bir sosyal ortamda yapılmıştır.

Westphalia Barışı öncesinde yapılan Konferans; devlet, iktidar, savaş gibi konular üzerine odaklanması hasebiyle dönemindeki barış konferanslarından farklılık arz etmektedir. Laik nitelikte bir metni ortaya çıkarmış olması, bu konferansın en önemli yanı olmuştur. Böylece, Papalığın etkisi sınırlandırılmıştır.⁴⁸ Başka bir ifadeyle, Avrupa'da Hristiyanlık kimlik olarak tek

⁴³Kontler, aydınlanmanın insanlara sağladığı en büyük hizmetin ansiklopediler olduğunu vurgulamaktadır. Böylece ansiklopedi, insanların bilgiyi kendi yaşamlarında kullanmalarına başka deyişle bilgiyi araçsallaştırmalarına yardımcı olmuştur. Aydınlanmacı filozoflar, David Hume ve J.J. Rousseau Ansiklopedi bölümü yazmışlardır. Bakınız: László Kontler, 'What is the (Historians') Enlightenment Today?', *European Review of History: Revue Européenne d'histoire*, Vol.13, No. 3, 2006, s. 358.

⁴⁴ Aydınlanma fikirleri yeni filizlenirken bazı hükümdarlar aydınlanma düşünürleri ile iletişime geçmiştir. Rus Çariçesi Katarina ve Prusya Kralı II. Frederik, aydınlanma düşünürleri Diderot ve Voltaire gibi şahsiyetlerle uzun uzun mektuplaşmışlar ve maddi ilişkiler kurmuşlardır. Bakınız: Dorinda Outram, *Aydınlanma*, (Ankara: Dost Yayınevi, 2007), s. 49.

⁴⁵ İsmail Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, (İstanbul: Der Yayınları, 1997), s. 133.

⁴⁶ Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviren: Murat Belge, (İstanbul: İletişim, 2002), s. 113.

⁴⁷ Huberman, *Feodal Toplumdan...*, s. 124.

⁴⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, (Ankara: İmge Yayınları, Ekim 2006), s. 100.

birleştirici unsur olmaktan çıkmıştır. Avrupa’da sosyal alanda ve bilim dünyasında meydana gelen gelişmeler yani aydınlanmanın arka planını oluşturan olaylar, siyasal süreçte yakından etkilemeye başlamıştır.

Westphalia Konferansı, mezhepsel çatışmaları ve yeni atomize unsurları sahiplenecek onlara aidiyet hissi verecek olan aktörü yani “devlet” kavramının tartışılmasını sağlamıştır. Yeni devlet kavramı politik devlet yaratma sürecini tetiklemiştir. Bu bağlamda yeni devlet kavramı, toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmeye başlamıştır.

İktisadi devlet ise politik devlet aşamasının bir ileri safhası olarak yorumlanabilir. Bu dönemde kralların denetimi altında sistematik bir vergi sisteminin olmayışı kralların ekonomik sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. 16-19. yüzyıllar arasında Krallar, nakit sıkıntısı çekmelerinden ötürü değerli madenleri biriktirerek, hazinelerini zenginleştirmeyi amaçlamışlardır.⁴⁹ Bu süreç merkantilizm olarak kavramsallaşmıştır. Merkantilizme ilk başkaldırı, 1776 yılında İngiltere’nin merkantilist politikalarına bir isyan sonucunda Amerikan’ın Bağımsızlık Bildirgesiyle başlamıştır.⁵⁰ Daha da önemlisi 16-19. yüzyıllar arasında “ulusal çıkar”, “ulusal servet”, “ulusal kudret” gibi kavramlar bu dönemde cılız bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Krallar, kendi çıkarını bütün ülkenin çıkarı olarak yansıtmıştır.⁵¹ Bugün uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer tutan ulusal çıkar kavramı, 1500-1800 yılları arasında kralın çıkarına bağlı bir kavram olarak kullanılmıştır.

Fransız İhtilali’ne giden süreç halkın ekonomik sıkıntılar yaşaması ile başlamıştır. Kralın zenginlere avans karşılığında devletin önemli kurumlarında ayrıcalık vermesi, devrime giden süreci tetiklemiştir. Fakir köylüler ise devletin savaş masraflarını vergiyle ödeyen kesim durumunda olmuştur.⁵² İktisadi ve politik dengeyi sağlayacak, çürümüş feodal sistemin yerini alacak yeni dönemin egemen aktörü “pekişmiş devlet” siyasi arenada kiyerini Fransız İhtilali ile beraber almaya başlamıştır.⁵³

Westphalian egemenlik, dış otoritelerin hiçbir şekilde iç otoritenin yapılanma ve karar alma süreçlerine müdahale etmemesini önermiştir.⁵⁴ Böylece, Westphalia ile egemenlik kurumsallaşmıştır. Westphalian sistemin en ayırt edici özelliği devlete verilmiş olan egemenlik hakkıdır.⁵⁵ Egemenlik ile birlikte devletin

⁴⁹ Huberman, *Feodal Toplumdan...*, s.149.

⁵⁰ Huberman, *Feodal Toplumdan...*, s.151.

⁵¹ Huberman, *Feodal Toplumdan...*, s. 149.

⁵² Charles Tilly, *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*, Çeviren: Özden Arıkan, (İstanbul: Medya Ofset, 1995), s. 227.

⁵³ Tilly, *Avrupa’da ...*, s. 226

⁵⁴ Köksal Şahin, *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*, (İstanbul: İlgü Kültür Sanat, 2007), s. 167.

⁵⁵ Francis Fukuyama, *State Building*, (Newyork: Cornell University Press Ithaca, 2004), s. 96.

üstünde başka bir otoritenin olmadığı kabul edilmiştir.⁵⁶ Westphalia Barışı ile devlet hem iç egemenliğini hem de dış egemenliğini pekiştirmiştir. Egemenliğin kaynağı olan Ulus, meşruiyetin de kaynağı olmuştur. Egemenlik yetisi, halk tarafından otoriteye belli şartlar dâhilinde verilmektedir. Devleti oluşturan kurumlar halka gerekli olan mal ve hizmetlerin sağlanmasını organize etmekle yükümlüdürler. Bunlarda ki herhangi bir aksaklık toplumsal yapının devamlılığının sekteye uğramasına sebep olabilmektedir.⁵⁷

Modernleşmeyle ortaya çıkan yeni otorite tipi, istikrarsızlık ve yaşanan değişimler karşısında mevcut devlet düzeninin yetersiz kalması sonucu oluşmuştur. Özellikle daha geniş pazarların keşfedilmesi giderek genişleyen bu pazarların üretim tüketim ilişkilerine paralel kontrolünün zorlaşması ve eskisine oranla farklılaşan yeni toplumsal yapı, iyi organize edilmiş otoritesi tartışılmayan merkezi bir hükümeti ihtiyaç haline getirmiştir.⁵⁸

Westphalia ile birlikte devletin güvenliği ve kendisini devam ettirebilme yeteneği, uluslararası ilişkilerde temel sorun olmuştur. Fransız İhtilali'ne kadar geçen sürede hikmet-i hükümet (*Raison d'Etat*) Avrupa'da devletlerinin temel karakteristiği olmuştur. İspanya Veraset Savaşları, yeni bağımsızlık kazanmak isteyen ülkelerin varlığını ortaya çıkarmış, askeri olarak güçlü bir devletin hem içte hem dışta daha güçlü olacağı algısını yaratmıştır. Bu süreç, yurttaş-ordu oluşum sürecine giden yolun da başlangıcı olmuştur. Çünkü savaştan İngiltere ve Fransa güçlü iki devlet olarak çıkmıştır.⁵⁹ Bu avantajı iyi değerlendiren İngiltere ve Fransa ulus bilincini ilk kazanan devletler olmuştur. Fransa'da gelişen bu ulusal bilinç, monarşiye karşı halkın Fransız kimliğiyle başkaldırmasına sebep olmuş ve Fransız İhtilali gerçekleşmiştir.

Fransız İhtilali liberalizm ve milliyetçiliğin Avrupa'ya pimi çekilmiş bir bomba gibi ortaya atılmasına sebep olmuştur.⁶⁰ Fransız İhtilali ile milliyetçilik, Tanrı ve Kralın yerine ulusu koyarak yurttaşlık çerçevesinde ülkeye bütünlük kazandırmıştır.⁶¹ Böylece, Avrupa'da ulus-devlet olgusu tam anlamıyla yerleşmiştir. 1789 yılındaki seferberlik yurttaş-ordu kavramını yaratmıştır. Devletlerin emperyal istekleri, gücü kendi ulusal kapasitesine bağlı yeni bir araç keşfetmiştir. Fransız İhtilali'nden sonra, bir devletin geliri ve insan gücü devletin güç kapasitesini belirleyen ana unsur olmuştur. Fransa bu gücü kendinde bulmasının akabinde 1792 yılında Avusturya'ya savaş ilan etmiştir. Fransa'da

⁵⁶ Gökhan Bacık, 'Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika', *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 10, Yaz 2006, s. 73.

⁵⁷ Emin Gürses, *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA, ETA, PKK*, (Ankara: Bağlam Yayınları, 2003), s.115.

⁵⁸ Şahin, *Küreselleşme...*, s.118

⁵⁹ Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 89.

⁶⁰ Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 168.

⁶¹ Jean Leca, 'Neden Söz Ediyoruz?', içinde Jean Leca, der., *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen, (İstanbul: Metis, 1998), s. 15.

yaşanılan bu tarihsel süreç, günümüz modern devletinin önemli egemenlik araçlarını geliştirmesini sağlamıştır.

Devrim sonrasında Fransa Ulusal Kurucu Meclisi'nin feodal sistemin kalıntılarını yok etmesi, bireyin kendi aklı ile en iyiye ulaşabileceği gösteren önemli siyasi gösterge konumundadır.⁶² Fransa'da devrimci hükümet, ilk olarak ondalık ve feodal vergileri kaldırmıştır. Devletin yönetimine dair bir seçim sistemi oluşturulmuştur. Fransa dışına kaçan Kilise yönetimin malları devletleştirilmiştir. Bu süreçte eşi benzeri olmayan bir uygulama başlamıştır. Devletin yönetimine dair bir seçim sistemi oluşturulmuştur. Böylece Rousseau'nun iddia ettiği üzere, genel iradeye seçim yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır.⁶³ Bu süreçte yeni bir uygulama daha başlamıştır. Devlet, yeni yasa ile genç erkekleri askere almaya başlamıştır.⁶⁴

Rousseau, devrimden sonra meydana gelen terör dönemini önceden görmüşçesine hikmet-i hükümet (*Raison d'Etat*) kavramının içeriğinden bahsetmiştir. Rousseau'ya göre, kamunun yararı veya devletin refahı denilerek, iktidarın her türlü eylemi yapma hakkı yoktur. Rousseau'ya göre devlet birey için vardır.⁶⁵ Fransız Devrimi birçok düşünür tarafından bireyciliğin en büyük zaferi olarak ilan edilmektedir. Aydınlanmanın en büyük keşfi olan bireyin, devlet egemenliğine karşı bazı haklara sahip olması bireysel özerkliği arttırmıştır.⁶⁶ Bir bakıma Fransız İhtilali, Westphalia devlet algısına birey ve yurttaş kavramlarını eklemiştir.

Ulus-devlette ülke toprakları kesin tanımlanmıştır. Ülke, sınır kavramına kutsallık ve dokunulmazlık atfetmiştir. Sınırların çevrelediği ülkeye türdeş bir bütün oluşturduğuna dair algı, 1648'den bu yana tam anlamıyla yerleşmiştir.⁶⁷ Başka bir deyişle ulus-devlet kendi sınırları içerisinde yaşayanları kendine vatandaşlık bağı ile bağlamış, ülke sınırları içerisinde merkezi bütünlüğü

⁶² Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, (Ankara: İmge Yayınları, 2006), s. 226.

⁶³ Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da...*, s. 95.

⁶⁴ Tilly, *Avrupa'da...*, s. 239.

⁶⁵ Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da...*, s. 167.

⁶⁶ Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da...*, s. 227. Bireyin özgürleşmesini yakından hisseden en önemli gösterge kadındır. Aydınlanma ile birlikte kadın tanımı değişmiştir. Aydınlanma öncesinde kadın şirret, fahişe ve amazon olarak imgelenmiştir. Aydınlanma kadınlara anne rolü biçmiştir. Aydınlanma bir taraftan kadına yüklenen olumsuz imgeyi değiştirirken diğer taraftan kadının siyasette etkin olmasına engel olmuştur. Bu bağlamda Voltaire kocanın ailenin efendisi olduğu anlayışına karşı çıkarken, Rousseau kadınların siyasete girmelerinin zararlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda 18. yüzyılda Maria Antonia, Fransa veliahdı XVI. Louis ile evlenmiş aktif bir siyasi aktör olmuştur. Fakat Fransız Devrimi sonrasında Maria Antonia, idam edilmiştir. Bu siyasi gelişme kadının siyasi arenada aktif olmasının önüne geçmiştir. Aydınlanma devlet yönetiminde erkek egemen bir yapı yaratmıştır. Bakınız: Outram, *Aydınlanma*, s.102-118.

⁶⁷ Şahin, *Küreselleşme...*, s. 146.

bozabilecek potansiyel yeni siyasal birimlere sıcak bakmamıştır. Çünkü ülke, ulus devlet için kutsal bir nitelik taşımaktadır.

Ulus kavramı içerisinde az ya da çok üstü kapalı bir şekilde kimin veya neyin ulusu oluşturduğu fikri saklıdır.⁶⁸ Alman yazarlar ulusu etnik temele, ortak bir dil olgusuna dayandırmışlardır. Bu bağlamda Alman milliyeti devleti oluşturmamış, Alman ulusu kendi devletini yaratmıştır.⁶⁹ Aksine pek çok örnekte milleti yaratanın devlet olduğu iddia edilmiştir.⁷⁰ Fransızlar ise, ulusu bireysel bağlılığa dayandırmışlardır. Fransa'nın dil birliği ancak o da bir ölçüye kadar, 19. yy sonunda gerçekleşmiştir. Dil birliği ulusal birliğin bir nedeni olmaktan ziyade ulus devletin ulusal birliğini tamamlamasıyla oluşan bir sonuç niteliğinde olmuştur⁷¹. Ulusal birliği kolaylaştıracak en önemli unsur, genelde ekonomik ve kültürel birlik, özde ise bireysel aidiyet unsurudur. Böylece her millet kendisini biricik, eşsiz ve seçilmiş hissetmektedir.⁷² Buna bağlı olarak da yabancıyı az yada çok şeytan gibi görme fikri yüzyıllardır ulus fikrinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.⁷³

Bütün ulus-devletlerin amacı aynı dili konuşan, aynı tarihi ve kültürel birikimi paylaşan siyasi topluluk oluşturmaktır.⁷⁴ Tarihsel anlamda da ulus ve yurttaşlık 19. yüzyıldan itibaren birbirini tamamlamaktadır. Hatta modern ulus kavramının çıkışı olarak, Fransa'nın yurttaş ordu ile oluşturduğu birliğin, 20 Eylül 1792'de Valmy'de Prusyalıları "Yaşasın Ulus" nidalarıyla yendiğinde doğmuş olduğu söylenilebilir.⁷⁵ Fransız İhtilali ile beraber, gelişimini tamamlayan ulus-devlet siyasal arenanın en önemli aktörü olmuştur. Kemal Karpat ulus devletin ergin hale gelmesini çok önemli bir gelişme olarak görmektedir. Karpat, 19. yüzyıl küreselleşmesinin en belirgin ve iz bırakan etkisi olarak ulus-devlet modelinin Avrupalı devletler tarafından dünyanın geri kalanına ihraç edilmesini görmektedir.⁷⁶ Bir bakıma aydınlanmanın ürünü ulus-devlet modeliyle, dünya ilk türdeşleşme serüvenine başlamıştır.

1789 Fransız İhtilali, aydınlanma döneminin en önemli siyasal olayıdır. Bu gelişmeye bağlı olarak milletlerin kendi kaderini kendilerinin belirlemesinin yolu

⁶⁸ Steve Fenton, Çeviren: Nihat Şad, *Etnisite*, (Ankara: Phonix Yayınevi, 2001), s. 242.

⁶⁹ Catherine Wihtol De Wenden, 'Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak', içinde Jean Leca, der. *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen, (İstanbul: Metis, 1998), s. 46.

⁷⁰ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çeviren: Bahadır Sina Şener, (İstanbul: İletişim, 2009), s. 99.

⁷¹ Christophe Jaffrelot, 'Bazı Ulus Teorileri', içinde Jean Leca, der., *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen, (İstanbul: Metis, 1998), s. 58.

⁷² Smith, *Milli Kimlik*, s. 137.

⁷³ Yurs Lacoste, 'Ulus ve Demokrasi Doğal bir çift mi?', içinde Jean Leca, der., *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen, (İstanbul: Metis, 1998), s. 51.

⁷⁴ Şahin, *Küreselleşme...*, s.134.

⁷⁵ Catherine Wihtol De Wenden, 'Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak', içinde Jean Leca, der., *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen, (İstanbul: Metis, 1998), s. 40.

⁷⁶ Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), s. 94.

açılmıştır. Fransız İhtilali devletlerarası ilişkilerde yeni siyasi göstergeler yaratmıştır. 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi milletlerarası hukukun gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁷⁷ Bu bağlamda vatandaşlık kavramı, sınırların belirli bir ülkede yaşayan kişilerin bir nevi tasnifini sağlamakla birlikte hukuki bağlamda Fransız İhtilali sonrasında milletlerarası hukukun önemli bir parçası olmuştur. Vatandaşlık modern devlet anlayışı ile açık bir kavram haline gelmiştir. Böylece belli haklara sahip olan vatandaş, o ülkenin hukuki kurallarına tabi kaldığı sürece o ülkenin vatandaşı olmaya devam etmiştir. Fakat vatandaşı olunan ülkenin hukuki kurallarına uyulmaması durumunda, kişi vatandaşlığını kaybedebilmektedir. Genel olarak “vatandaşlığın kazanılması veya kaybedilmesi” veya yabancıların statüsü, Fransız İhtilali’nin sonrasında hukuki norma oturtulmuştur.⁷⁸

Vatandaşlık kavramı aydınlanma döneminde içeriği netleşmiş bir kavram olarak günümüze gelmiştir. Modern anlamda vatandaşlığın doğuşu egemen devletin doğuş sürecinde gelişmiştir. Westphalia bir bağlamda vatandaş kavramının evrilme sürecinin başlangıcıdır.⁷⁹ Vatandaşlık bağı o ülkede yaşayan kişilere egemen gücün bir göstergesi niteliğindedir.⁸⁰ Aydınlanmacılar vatandaşlık kavramının içinin dolmasına iki şekilde katkı sunmuştur. Rousseau, cumhuriyet ruhu ile vatandaşlığı bütünleştirmiş, üniter bir yapıdan bahsetmiştir. Kant ve Voltaire ise vatandaşlık kavramını evrensele taşımış, idealist bir yaklaşım öne koyarak dünya vatandaşlığından bahsetmişlerdir. Rousseau, dünya vatandaşlığını reddetmiş sınırları belli olan bir devlete mensup kişilerden bahsetmiştir. 19. ve 20. yüzyıl siyasal gelişmeleri Rousseau’nun öngördüğü vatandaşlık tipinin daha aktif olmasını sağlamıştır. Öyle ki 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde vatandaş haklarından bahsetmiştir.⁸¹ Bu bağlamda vatandaşlığın kanuni düzenlenmesinin en geniş şekilde Fransa’da yapıldığı kabul edilmektedir. 18. yüzyılda bir Fransız vatandaşı, Fransa sınırları içerisinde Fransız Anayasasının sağladığı politik hakları, medeni kanunun sağlamış olduğu medeni hakları kullanabilme hakkına kavuşmuştur.⁸² Bu anlamda vatandaşlık 18. yüzyılda yeniden yorumlanmıştır. Böylece Avrupa’da 19. yüzyılda halkların vatandaşlık talebi artmıştır. Bu artışın en önemli sebebi vatandaşlığın “halklara haklar”

⁷⁷ Enver Bozkurt, M. Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, *Devletler Hukuku*, (Ankara: Asil Yayınevi, 2004), s.41.

⁷⁸ Ergin Nomer, *Vatandaşlık Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2005), s. 5.

⁷⁹ Derek Heater, *Citizenship, The Civic Ideal in World History, Politics and Education*, (Manchester: Manchester University Press, 2004), s. 17.

⁸⁰ Mark B. Salter, ‘When the Exception Becomes the Rule: Borders, Sovereignty, and Citizenship’, *Citizenship Studies*, Vol.12, No.4 2008, s.366.

⁸¹ Heater, *Citizenship...*, s. 50

⁸² Nomer, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 4.

sağlamasıdır.⁸³ Ulus devletin pekişmesi ve vatandaşlık kavramı ile birlikte yeni kavramlarında evrilmesini sağlamıştır.

Aydınlanma ile birlikte evrilen başka bir kavram sınırdır. Sınır belli bir kara parçasında egemen gücü belirtmektedir. Sınır kavramı ile birlikte yabancı/vatandaş ayrımı doğmuştur. Sınırlar bir devletin kontrol etmesi gereken yer konumundadır. Sınırların kontrol edilememesi güvenlik zafiyeti olarak algılanmasına sebep olmuştur. Egemen bir devletin sınırları kontrol etmesine yarayacak en önemli araç olarak pasaport 19.yüzyılda aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Devletler sınırlarını kontrol etmek ve ülkesine giriş çıkış yapan şahısları bilmek adına kontrol noktaları oluşturmuştur. Pasaportların sistemli hale getirilmesi ve devletlerarası eşgüdümün sağlanması açısından ilk konferans Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmıştır. Pasaport ve Gümrük İşlemleri Konferansı 15-21 Ekim 1920 tarihinde gerçekleştirilmiştir⁸⁴. Pasaportların 19. yüzyılda devletler tarafından kullanılması doğrudan yabancı kavramını doğurmuştur.⁸⁵ Yabancıtanın tanımı 1892 Cenevre toplantısında yapılmıştır. Bu tanıma göre⁸⁶: “*Yabancı, bir devletin ülkesinde bulunup da o devletin uyrukluğunu iddiaya hakkı olmayan kimsedir*”.

Montesquieu'nün Fransa'da mutlak monarşinin halk ile kral arasındaki aracı kurumları kaldırması ve kuvvetler ayrılığını yaşama geçirme isteği, Fransız İhtilali sonrasında hazırlanan anayasada ve ABD'nin bağımsızlık beyannamesinde can bulmuştur.⁸⁷ ABD, Bağımsızlık Bildirisinin 7. maddesinde federal devletlerin görev ve yetkilerini net şekilde belirtmektedir. Kongre'nin kararı olmadan hiçbir federe devletin elçi gönderemeyeceği veya herhangi bir devletle anlaşma imzalamayacağı kararlaştırılmıştır. Fransız İnsan Hakları ve Yurttaşlık Bildirisi 5. maddesinde yasanın bir insanın davranışlarını meşru bir şekilde kısıtlayabileceği aksi takdirde hiç kimsenin yasanın emretmediği hiçbir şeyi yapmaya zorlanamayacağını vurgulamıştır. Daha da önemlisi bildirinin 16.maddesi doğrudan kuvvetler ayrılığının olmadığı yerde hakların güven altında olmayacağını, kuvvetler ayrılığının olmadığı yerde anayasanın var olamayacağını belirtmiştir.⁸⁸

⁸³ Charles Tilly, *Citizenship, Identity and Social History*, (İngiltere: Cambridge University Press 1996) s.35.

⁸⁴ *Uluslararası Konferanslar*, <http://www.indiana.edu/~league/conferencedata.htm&usg=ALkJrhj-VWniSy63ROjvMZkbTvHtESovSA>, (Erişim Tarihi: 05.01.2013).

⁸⁵ Salter, ‘When the Exception...’, s. 368.

⁸⁶ Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), s. 11.

⁸⁷ Deniz Ülke Arıboğan, *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, (İstanbul: Mavi ada Yayıncılık, 1998), s. 101.

⁸⁸ Enver Bozkurt, Yasin Poyraz, M. Akif Kütükçü, *İnsan Hakları Mevzuatı*, (Ankara: Asil Yayınları, 2004), s.13.

Kissinger, aydınlanma döneminin devletlerarası ilişkilere etkisini şu şekilde yorumlamaktadır⁸⁹:

“Aydınlanma dönemi filozofları, uluslararası sistem, karşı konulmaz bir şekilde daha iyi bir dünyaya doğru ilerleyen ve saat gibi hiç durmadan çalışan evrenin bir parçası olarak gördüler. 1751’de Voltaire, “Hristiyan Avrupa’yu bazıları monarşik diğerleri karma... Birçok devletten bölünmüş ama hepsi birbiriyle uyum içinde olan...Hepsi dünyanın diğer taraflarında bilinmeyen aynı sosyal ve siyasi hukuk sistemine sahip... Bir çeşit büyük bir cumhuriyet...” olarak tanımlamıştır. Bu devletler her şeyden önce...Kendi aralarında mümkün olduğu ölçüde eşit bir güç dengesini korumak biçimindeki akıllıca bir politika izlemekte birliktedirler”.

Kissinger, aydınlanma döneminin uluslararası ilişkilere getirdiği en önemli kavram olarak güç dengesini görmektedir.18. yüzyıl aydınlanma filozofları güç dengesini tanımlarken, 18. yüzyıl karmaşık savaşların yaşandığı dönem olarak tarihe geçmiştir. 1758 yılında Vattel hiçbir devletin birbirine üstünlük sağlayamaması yani hepsine egemen bir gücün var olmayışını güç dengesi olarak tanımlamaktadır.⁹⁰ Bu bağlamda Rousseau, Avrupa’nın kuvvetler dengesini, kendi kendini dengeleyen olarak tanımlamaktadır. Böylece dengeyi bozacak bir devletin, diğer devletler tarafından dengeleneceği farz edilmiştir⁹¹.

1812-1815 yılları arasında Napolyon neredeyse tüm Avrupa devletlerinin bir araya gelerek oluşturduğu koalisyonla karşı ağır bir yenilgi almıştır. Bu savaşların en önemli yanı, Avrupa’da güç dengesinin Fransa lehine bozulmasının önüne geçilmiş olmasıdır.⁹² Viyana Kongresi, uluslararası düzenin tahsis edilmesi için atılan o dönem itibarıyla en önemli siyasi olaydır. Aydınlanma’dan gelen evrensellik ilkesinin siyasi arenada ilk uygulaması “Avrupa Uyumu” siyasi sürecidir.⁹³ Avrupa Uyumu süresince büyük güçler birbiri ile savaşmamış, devletler güç kullanmadan güç dengesini korumayı başarmıştır.⁹⁴ Avrupa Uyumu aslında aydınlanma döneminin yarattığı tarihin daha iyiye gideceği inancının belirgin ve en yakın süreçte gerçekleşen uygulaması olmuştur. Öyle ki devletler

⁸⁹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çeviren: İbrahim H. Kurt, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009), s. 59.

⁹⁰ Kissinger, *Diplomasi*, s. 60.

⁹¹ Torbjon L. Knutsen *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çeviren: Mehmet Özay, (İstanbul: Açılım Kitap, 2006), s. 180.

⁹² McNeill, *Dünya Tarihi*, s. 604.

⁹³ 1815 dördümlü ittifakın VI. Maddesi aydınlanmanın *toplumsal ilerleme* karakterini harfiyen yansıtmaktadır. VI. Madde “Bu akde taraf olan Yüce Erkler, belirli aralıklarla ortak ve önemli mevzuların ele alınması ve bu dönemlerin her biri dâhilinde ulusların huzurunu ve gönencini en çok geliştirmeye ve Avrupa barışının sürekli kılınmasına yönelik olarak başvurulacak tedbirlerin kararlaştırılması amacıyla bir araya gelme hususunda mutabıklardır”. Bakınız: Stephen J.Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Çeviren: Savaş Aktur, (Ankara: Dost Kitabevi, 2004), s. 50.

⁹⁴ Kissinger, *Diplomasi*, s. 71.

birbirine güvenme ihtiyacı duymuş ve uluslararası hukukun onaylamadığı hiçbir müdahaleyi meşru olarak görmemişlerdir. Avrupa'nın en uzun barışı yaşaması, güç arayışını devre dışı bırakarak, uluslararası hukuk ve karşılıklı güveni sağlayarak yaşanmıştır.⁹⁵ Avrupa Uyumu, özetle Avrupa'nın öz güvenini sağlama süreci olmuştur. Avrupa Uyumu, devletlerin kapasite geliştirmesine önem vermesi ile birlikte sarsılmaya başlamıştır. Diplomasi, Aydınlanma döneminin etkilerini yakından hissetmiştir.

Ortaçağ döneminde elçilik heyeti doğrudan kiliseye bağlı olmuştur. Rönesans ile birlikte diplomasi kilisenin tekeline yavaş yavaş kurtulmuştur. Bu bağlamda diplomasi sistematikleşmesini sağlayan gelişme, 1814 Viyana Kongresi olmuştur. Zira Viyana Kongresi'nden önce diplomasi çözüm yerine krizler üretmiş, sarayda gerçekleşen kabullerde protokol ve usul sorunu siyasi krizlere sebep olmuştur.⁹⁶ Aydınlanmacı J.J. Rousseau, bu tip görüşmelerde görüşme masasının şeklinin ne olacağının saatlerce zaman aldığından bahsetmiştir. Rousseau'nun yakındığı sistemsizlik, Viyana Kongresinde kabul edilen kurallar ile beraber diplomaside genel geçer kuralların kabul edilmesini sağlamıştır.⁹⁷ Viyana Kongresi, uluslararası konferanslar serisinin sonu olmuştur. Bir nevi bu kongrelerin uluslararası barışı sağlamada yetersiz olduğu anlaşılmaya başlamıştır.⁹⁸ Viyana Kongresi'nde can havliyle bir araya gelen devletler, barışı sağlamak amacıyla ortak akıllı harekete geçirmeye çalışmış ve 19. yüzyılda son defa bunu başarıyla gerçekleştirmişlerdir. İdealistçe barışı evrensel kılama isteği, aydınlanmadan bir miras olarak 20. yüzyıla kalmıştır.

Fransa'da Napolyon iktidarının dini kurumlarca da desteklenen bir imparatorluğa dönüşmesi ile başlayıp devletin daha da otoriterleşmesine kadar geçen sürede yeni bir kavram olarak ideoloji olumlu ve ilerici bir anlam taşımıştır.⁹⁹ Aydınlanma'nın siyasal sürece etkisi ile birlikte fen bilimlerinde doğa kanunlarının yerini siyasette ideolojiler almaya başlamıştır. 19.yüzyılda dünyada hızlı değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı dönemde ortaya çıkan ideolojiler, demokrasi idealinin yayılması kitle hareketlerinin siyasete girmesi ve dünyayı nasıl istersek öyle baştan yaratabiliriz fikrinin bir nevi sistemleşmiş hali konumunda olmuştur.¹⁰⁰ Aydınlanma döneminin filozoflarının yapmış olduğu çalışmalar, Napolyon çağı sonrasında, liberalizm olarak 1819 yılında, radikalizm olarak 1820 yılında, sosyalizm olarak 1832, muhafazakârlık olarak 1835 yılında

⁹⁵ Kissinger, *Diplomasi*, s. 81.

⁹⁶ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2007), s. 101.

⁹⁷ Viyana Yönetmeliği diplomatları üçe ayırmıştır: i) Büyükelçi ii) Dış işleri bakanlığına Bağlı diğer ajanlar, iii) Maslahatgüzar, Bakınız, İskit, *Diplomasi...*, s. 104.

⁹⁸ İskit, *Diplomasi...*, s. 112.

⁹⁹ Mclellan, *İdeoloji*, s. 6.

¹⁰⁰ Mclellan, *İdeoloji*, s. 3.

gündemi bolca meşgul etmiştir.¹⁰¹ 20. yüzyılda devletlerarası ilişkileri doğrudan etkileyen ideoloji sebeplerini aydınlanma döneminden almıştır.

Özetle, Kırım Savaşı sonucunda Avrupa Uyumu sarsılmaya başlamıştır. Piyemonte ve Prusya'nın bağımsızlığa doğru yol alması, Fransızların hikmet-i hükümet (*Raison d'Etat*) kavramının yerini Almanların realpolitik kavramının almasına sebep olmuştur. Böylece, 19. yüzyılın son çeyreğinde, devletlerarasındaki sorunların müzakere (konferanslar) ile çözülmesi son bulmuş onun yerine kaba kuvvetle yani güç ile çözüm arayışı uluslararası politikanın en önemli aracı haline gelmiştir.¹⁰² Kısaca, aydınlanma Napolyon'un siyasi hegemonya hayaline ulusçuluğu vererek büyük katkı sağlamış, karşı gruba ise rasyonalist adımların barışı sağlamada en önemli güç olduğu hissini vermiş, iki grubu Viyana Kongresi'nde bir araya getirmiştir. Fakat aydınlanma uluslararası politikada ilk hayal kırıklığını 19. yüzyılın sonunda yaşamış ve tarihsel ilerleme dünya savaşı ile karşı karşıya kalmıştır.

BİR DİSİPLİN OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLERE AYDINLANMANIN ETKİSİ

Devletlerarası ilişkileri bir bilim dalı olarak inceleme isteği I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplinin odağını savaş, barış, uyuşmazlık ve işbirliği oluşturmaktadır.¹⁰³ Uluslararası İlişkiler en geniş tanımıyla, uluslararası ilişkileri inceleyen disiplindir.¹⁰⁴ Uluslararası (International) kavramı ilk olarak 18.yüzyıl sonlarına doğru Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır. Bu kavram uzunca bir zaman yalnızca egemen devletlerarası ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuku ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüze yaklaştıkça uluslararası ilişkiler kavramı egemen olsun olmasın tüm siyasi varlıklar arasındaki ilişkileri kapsayacak şekilde kullanılmıştır.¹⁰⁵ Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak 20. yüzyılda ortaya çıktığına yönelik genel bir ortak fikir mevcuttur. Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak varlığının kabul edilmesi, alanın sınırlarına dair çalışmaların ortaya konulması ile gerçekleşmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin ontolojik sınırlarının 20. yüzyıl itibarıyla muğlak kalması, günümüzde epistemolojik tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.

Uluslararası İlişkiler kürsüsü 1919 yılında Birleşik Krallık'ta, Galler'de kurulmuştur. Kurulan kürsüye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson'un adı verilmiştir. Profesör A. Zimmern bu kürsünün ilk başkanı olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplinin günümüzde en önemli

¹⁰¹ Knutsen, *Uluslararası ilişkiler...*, s. 197.

¹⁰² Kissenger, *Diplomasi*, s. 96.

¹⁰³ Chris Brown, Kristen Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, Çeviren: Arzu Oyacıoğlu, (İstanbul: Yayın Odası Yayınevi, 2007), s. 1.

¹⁰⁴ İhsan Dağı et al., *Devlet, Sistem ve Kimlik*, (İstanbul: İletişim, 2009), s. 25.

¹⁰⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), s. 47.

kavramları olan uluslararası politika, dünya politikası, devletlerarası ilişkiler; 20. yüzyılda ilk defa akademik şekilde ele alınan kitaplara başlık olmuştur. Uluslararası İlişkiler adı altında ilk kitap 1916 yılında A.J. Grant tarafından strateji, ekonomik ve hukuk gibi birçok konuyu içerecek şekilde kaleme alınmıştır. İkinci kitap 1919 yılında D.P. Heartley tarafından kaleme alınan Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler Çalışması adlı kitaptır. Bu kitapta yazar, antlaşmalar hukukunu ve diplomasi tarihini ele almıştır. 1922 yılında J. Bryce, Uluslararası İlişkiler adlı kitabı yazmıştır. Bu kitapta yazar, devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini ele almıştır.¹⁰⁶

1914'te patlak veren savaşın ana sebebi bazı kişilere göre siyasetçilerin dikkatsizliğinden kaynaklanmıştır. İdealistler daha barışçıl bir dünya düzeninin uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi ile sağlanabileceğini iddia etmiştir.¹⁰⁷ Böylece I. Dünya Savaşı sonrasında ki siyasi gelişmeler, Uluslararası İlişkiler disiplininin iki büyük tartışmasının (realist-idealist) temellerini atmıştır. Bu bağlamda Amerikan Başkanı Wilson'un çabaları çok önemli bir yer tutmaktadır. Savaş sonrası gelişen bu siyasi gelişmelerin temelinde aydınlanmadan gelen "ilerleme" fikri ve "aklın" ilerlemeyi sağlamada en önemli araç olduğu düşüncesi bulunmaktadır.¹⁰⁸

Liberal düşünce, insanı rasyonel bir varlık olarak ele almış ve insanların aslında iyi olduğunu iddia etmiştir. Liberal düşünceye göre, savaşların sebebi devletlerin otoriter örgütlenmelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁹ Aydınlanmanın ilk hayal kırıklığı olan I. Dünya Savaşı, Avrupa'nın hem ekonomik hem de sosyal felaket yaşaması ile sonuçlanmıştır. İnsanlığın bu durumdan bireye ve akıla güvenerek kurtulacağı inancı, uluslararası politikayı yakından etkilemiştir. Wilson, 8 Ocak 1918'de Kongre'de görüşlerini dile getirmiştir. Wilson bu konuşmasında on dört ilkeye değinmiştir:

Açık diplomasi, denizlerin serbestliği, genel silahsızlanma ticari engellerin kaldırılması, sömürgecilikle ilgili taleplerin tarafsız şekilde çözümlenmesi, Belçika'nın yeniden kurulması, Rus topraklarının boşaltılması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması.

Wilson'un temel hedefi, yeni savaşları engelleyerek böylesi büyük yıkımlara sebep olacak gelişmeleri önleyecek, evrensel bir uluslar birliği oluşturmak olmuştur. Böylece, barışı korumak ve adaletsizliğin önüne geçmek Milletler Cemiyeti'nin en önemli görevi olmuştur. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti, Wilson'un evrensel hukukunu tabi kılmak için iyi bir araç

¹⁰⁶ Dağı et al., *Devlet...*, s. 26.

¹⁰⁷ Scott Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çeviren: Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), s. 20.

¹⁰⁸ Dağı et al., *Devlet...*, s. 62.

¹⁰⁹ Dağı et al., *Devlet...*, s. 62. Ayrıca bakınız: Burchill et al., *Uluslararası...*, s. 20.

olmuştur.¹¹⁰Wilson, geleneksel Avrupa tarzı ittifaklar ve güç dengesi yerine Milletler Cemiyeti gibi evrensel kurumlar aracılığıyla ortak güvenliği sağlanmasını hedeflemiştir.¹¹¹ Bu bağlamda kendi kaderini tayin etme ilkesi (*self determination*); Milletler Cemiyeti bünyesinde, hukuki bir temele oturtulmuştur. Bu ilkenin ilk uygulaması Almanya, Macaristan ve Osmanlı topraklarında yapılmıştır¹¹². Milletler Cemiyeti'nin öncülük ettiği uluslararası kurumsallaşmayla, uluslararası ortam “*akılcı*” bir temele oturtulmuş, uluslararası hayatta “*ilerleme*” kaydedilmesi hedeflenmiştir¹¹³.

Aydınlanma'nın Uluslararası İlişkiler disiplinine en köklü etkisi kuruluş aşamasında olmuştur. Çünkü 20.yüzyılın ilk yarısında uluslararası ilişkiler disiplini ile ilgilenen kişiler pratikte uluslararası ilişkilerin içinde yer alan siyasetçiler veya diplomatlar olmuştur.¹¹⁴ Bu bağlamda Milletler Cemiyeti'nin kurulma sürecinde etkin görev alan ABD Başkanı Wilson, doğrudan siyasetçi kimliği ile Uluslararası İlişkiler disiplinine yön vermiştir. Bu süreç Cynthia Weber'e göre, Uluslararası İlişkiler disiplinin elit siyasi çevreler tarafından yürütülmesine sebep olmuştur.¹¹⁵ Böylece Uluslararası İlişkiler elit kişilerin ilgilendiği bir alan haline gelmiştir. Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler disiplinin kuruluş döneminde beklentiler siyasi uygulamalara dönük olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler kürsüsü başkanı Zimmermen başta olmak üzere o dönemin Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin büyük bölümü I.Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası ortamın aslında savaşa sebep olduğunu anlatan akademik çalışmalarda bulunmuşlardır.¹¹⁶

Lenin'in gizli anlaşmaları ifşa etmesi sonucu gizli diplomasi yerine açık diplomasi öne çıkartılmıştır. Diplomaside meydana gelen yeni gelişmeler kamuoyunun politikada etkili olma sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda Walter Lipmann'ın 1922 yılında yazmış olduğu Public Opinion adlı kitabı, Uluslararası İlişkiler alanında düşünce kuruluşlarının (Think-Tank) temelini oluşturmuştur.¹¹⁷ Bu gelişmeler Uluslararası İlişkilerin ontolojik içeriğine katkıda bulunacak düşünce kuruluşlarının kurulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda atılan ilk adımlar, İngiltere'deki Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Royal Institute of International Affairs) ile ABD'de kurulan Dış İlişkiler Kurulu'dur (Council of

¹¹⁰ Kissenger, *Diplomasi*, s. 218.

¹¹¹ Kissenger, *Diplomasi*, s. 241.

¹¹² Arıboğan, *Kabileden Küreselleşmeye...*, s. 143.

¹¹³ Dağı et al., *Devlet...*, s. 63.

¹¹⁴ Cynthia Weber, 'Why IR Needs Theory/Practice Debates: Or, from Enlightenment to Romanticism to Enlightened Romanticism', *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.14, No.1, 2000, s. 304.

¹¹⁵ Weber, *Why IR Needs...*, s. 304.

¹¹⁶ Dağı et al., *Devlet...*, s. 64.

¹¹⁷ Inderjeet Parmar, 'Anglo-American Elites in the Interwar Years: Idealism and Power in the Intellectual Roots of Chatham House and the Council on Foreign Relations', *International Relations*, Vol 16(1), 2002, s. 57.

Foreign Relations). Devletlerin böyle kurumlar oluşturma sebebi, karar vericilerin dış politikada akılcı karar verebilmesi için karar vericileri yönlendirici kurumlar olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁸ Disipline kalıcı etki, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası hukuk alanında evrensel kurallar oluşturmalarıdır.¹¹⁹ Özetlemek gerekirse aydınlanmanın Uluslararası İlişkiler disiplinine en büyük etkisi epistemolojik bağlamda barışı ve uluslararası hukuku önceleyen bir paradigmanın var olmasını sağlamasıdır.

Disiplinin köklerini oluşturan Siyaset Bilimi, Hukuk, Tarih, Felsefe, Ekonomi disiplinlerinden alınan pozitivist miras, disiplinin özerkliğini elde etmesiyle birlikte büyük tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.¹²⁰ İnsan hayatının kusurlu yanlarını iyileştirmek için daha sistematik bir bakış, rasyonel bir yöntem olarak pozitivism bilim alanında etkili olmuştur. Pozitivism aydınlanmanın temel düşüncesi olan bireysel akıl, doğanın kontrolü egemenlik ve hukuk başlığı ile modernitenin temellerini oluşturmuştur.¹²¹ Modern toplumun ortaya çıkışı, burjuvanın yani o dönemin orta sınıfının hâkim toplum yapısının yayılmasıyla gerçekleşmiştir. Burjuva için bilim 18.yüzyılda özgürleşmek anlamına gelmiştir. Aydınlanma sosyal olayların aşamalardan (gradualism) geçerek meydana geldiğini kanıtlamıştır.¹²² Bir bakıma Fransız devrimi, insanlığı bir basamak yukarı çıkarmıştır. Aydınlanma hukuk biliminde etkisini daha çok göstermiştir. Pozitivizmin hukuk biliminde gelişimi geleneksel hukuk değerlerine tepkisel(reactional) bir bakış açısıyla gerçekleşmiştir.¹²³ Bu metodolojik gelişim, hukuk biliminde çok etkili olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplininin hukuk biliminden türemesi, Uluslararası İlişkiler disiplininin tepkisel gelişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Wilson ve politikalarına tepki gösterenlerin, realist safi oluşturmaları, pozitivist metoda tepki olarak doğan post pozitivist görüş, kuramsal bağlamda pozitivismin tepkisel bazda Uluslararası İlişkilere etkisini gösteren birkaç örnek konumundadır. Bu bağlamda Özlük, pozitivismin Uluslararası İlişkiler disiplinine etkisini şu şekilde anlatmaktadır¹²⁴:

“Doğa Bilimlerinde örneğin Newton’un 18.yüzyılda genel kabul görmüş fizik ilkelerine karşı koyarak, Newton fiziğinin benimsenmesi, daha sonraysa Einsentein’in görecelik teorisinin Newton fiziğinin yerini alması gibi bir “ilerlemenin” uluslararası ilişkilerde olmadığını bu nedenle bilgi birikiminin de sorunlu olduğunu vurgulayan Pozitivistler, kanun benzeri genellemelere ulaşmak

¹¹⁸ Pamar, ‘Anglo-American...’, s. 54.

¹¹⁹ Dağı et al., *Devlet...*, s. 69.

¹²⁰ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, (Konya: Çizgi Kitapevi, 2012), s. 19.

¹²¹ Frank E. Hartung, ‘The Social Function of Positivism’, *Philosophy of Science*, Vol. 12, No. 2, Nisan 1945, s.126.

¹²² Hartung, ‘The Social Function...’, s. 127.

¹²³ Anthony J. Sebok, ‘Misunderstanding Positivism’, *Michigan Law Review*, Vol. 93, No. 7, Haziran 1995, s. 2065.

¹²⁴ Özlük, *Uluslararası İlişkilerde...*, s. 28.

sosyal dünyadaki düzenlikleri keşfetmek ampirik ve rasyonalist çalışma ilkeleri gibi yöntemlerle gerçeğe ulaşılabileceği iddiası üzerinden yeni bir disiplin inşa etme çabasına girmişlerdir”.

Aydınlanmacı pozitivist dalga, Uluslararası İlişkiler disiplinin belli bir kurallar bütünü içerisinde hareket etmesine yönelik çaba sarf etmiştir. Nesnellik kaygısı, değerlerden arındırma isteği sosyal bilimlerde sayısal ve istatistik tekniğinin ağırlıkta olmasına sebep olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplinin kuruluş aşamasında aydınlanmacı pozitivist bakış açısının hâkim olması aktörlerin gerçekte nasıl davrandıklarını açıklamayı hedeflemesine sebep olmuştur. Aktörlerin davranışlarını tahmin edebilmek için “kuramlar” gerekli görülmüştür. Kuram geliştirme kaygısı, Uluslararası İlişkiler disiplinde gerçekte sınanan hipotezlerin geliştirilmesine sebep olmuştur.¹²⁵ Uluslararası İlişkiler disiplinde bilgiyi, insan aklına uygun hale getirmek için bilimsel metot yani kuram ve hipotezler kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁶ Öyle ki, Uluslararası İlişkiler disiplinin doğasından kaynaklanan sebepler dolayısıyla kuram üretme konusunda sıkıntı yaşanması disiplinin bilimselliğini kaybediyor mu sorusunun gündeme gelmesine sebep olmuştur.¹²⁷ Burada yaşanan tezatlık şudur: Uluslararası İlişkiler disiplinin konusunu toplumlar, devletler, uluslar oluşturmaktadır, yani disiplin beşeri bilimlere ait konular ile ilgilenmesine rağmen, genel geçer kuram arayışının disiplinin kimliğinin tek belirleyicisi olarak varsayılması pozitivistin en belirgin mirası konumundadır. Dolayısıyla pozitivism, bilimsel olana tutarlı bir metot ile varılacağını farz etmektedir.¹²⁸

Uluslararası İlişkiler disiplini kuruluşundan itibaren metot tartışması ile gelişmiştir. Aydınlanmanın en önemli kavramlarından olan *ilerleme*, bazı akademisyenlere göre Uluslararası İlişkiler disiplinin kuram oluşturamamasının en büyük sebebi olmuştur. Bu düşünceye göre iç politikada ilerleme mümkünken dış politikada ilerlemek mümkün değildir. Çünkü uluslararası politika dönem dönem benzer olayların yaşandığı bir alandır. Bu bağlamda ilerlemeye dayalı Uluslararası İlişkiler disiplinde kuram üretenler, inanç ve ideallerini gerçeklerin önüne koymuşlardır.¹²⁹ Burada Uluslararası İlişkiler disiplinin oluşumunda büyük katkısı bulunan aydınlanmadan etkilenen Wilson gibi liderler açıkça eleştirilerek, disiplinin kuramsallaşmasına olumsuz katkı yaptığı belirtilmektedir. Bir nevi Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişiminde aydınlanmanın getirmiş olduğu akıl, bireysellik, insan gibi unsurlar; yine aydınlanmanın getirdiği doğayı kontrol etme, yasalar elde etme isteği, gerçeği görme çabası ile çarpışmıştır. Bu fikir ayrılığına rağmen disiplinin kuruluşunda pozitivist temelden doğrudan bir kopuş

¹²⁵ Burcu Bostanoğlu, Türkiye ABD İlişkileri'nin Politikası, (Ankara: İmge Yayınevi, 2008), s. 66.

¹²⁶ Weber, 'Why IR Needs...', s. 303.

¹²⁷ Ersel Aydın, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, *Yöntem, Kuram, Komplo*, (Ankara: Asil Yayınları, 2009), s. 48.

¹²⁸ Hartung, 'The Social Function...', s. 121.

¹²⁹ Aydın, Kurubaş, Özdemir, *Kuram, Komplo...*, s. 48.

olmamıştır. Uluslararası İlişkiler pozitivist söylem tarihsel süreçte evrilen ulus-devlet, güç, ulusal çıkar, rasyonel siyasal davranış, ideoloji gibi kavramlarla doğrudan bağlantı içerisinde olmuştur.¹³⁰

SONUÇ

Aydınlanma, 18.yüzyılın bir ifade şekli olarak tarihsel sürece dâhil olmuştur. Aydınlanma geçmişe bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aydınlanma dönemi filozofların siyasal süreci aktif şekilde yönlendirdiği bir dönemdir. Aydınlanma filozofları çağını sorgulayarak tutarlı bilgiler elde etmiştir. Aydınlanma düşünürleri dünyanın Kitab-ı Mukaddes'te anlatıldığı kadar karmaşık olmadığını iddia etmiştir. Böylece aydınlanma düşünürleri meydana gelen değişimleri gözlem metodu ile ortaya koyma çabasına girmiştir. Bu bağlamda fen bilimlerinde meydana gelen gelişmeler toplumsal gelişmeleri de yakından etkilemiştir.

Montesquieu, Rousseau, Kant, Voltaire siyasi birimleri revizyona uğratabilecek entelektüel birikimlerde bulunmuştur. Aydınlanma düşünürleri akıl, birey, özgürlük kavramları üzerinde durmuşlardır. Bu dönemde devlet kavramı tartışılmaya açılmış bireyin yasalar ile korunabileceği, başka bir ifade ile egemenliğin sınırlandırılabilirliği iddia edilmiştir. Klasik devlet egemenliğine karşı bireyi bir adım öne çıkartan ulus devlet, bir alternatif olarak aydınlanma düşünürleri tarafından toplumsal düşünce alt yapısı oluşturulmuştur.

Fransız İhtilali toplumun ihtiyacı temelinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda devrim sonrasında oluşturulan devrim hükümetinin feodal angaryayı ortadan kaldırması, toplumsal ihtiyaçlara bir cevap niteliğindedir. Devrim sonrasında devletin şeklinde meydana gelen yeni devlet tipi günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Bu bağlamda Fransız ihtilali sonrasında ulus devlet, vatandaş, sınır, yabancı, diplomasi, ideoloji gibi kavramların literatüre geçmesini sağlamıştır. Bu kavramsal gelişme Uluslararası İlişkiler disiplinin temelini oluşturan Uluslararası Hukuk disiplinin ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır.

Fransız İhtilali sonrasında devrim süreci, Napolyon'un Krallığı ile son bulmuştur. Napolyon Avrupa'da iktidar mücadelesine girmiş, Avrupa'yı Napolyon korkusu sarmıştır. Napolyon, Avrupa ittifakına karşı yenilmiş ve Viyana Kongresi toplanmıştır. Viyana Kongresi, diplomasi sisteminin önemli derecede katkıda bulunmuştur. Aydınlanma savaşları önleyebileceğine dair ilk düşünsel uygulamayı Viyana Kongresi ile denemiştir. Avrupa Uyumu adı verilen bu süreç Avrupa'nın uzunca bir süre barış içinde yaşamasını sağlamıştır. Fakat aydınlanmanın ürünü olan milliyetçilik Avrupa Uyumu'nun sona ermesine sebep olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere, aydınlanma düşüncesi devletlerarası ilişkilere eşit-egemen ulus devlet tipinin hem ortaya çıkışında hem

¹³⁰ Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin...*, s.83.

de kalıcı olmasında önemli katkıları olmuştur. Bu bağlamda kuvvetler dengesi aydınlanmanın bir mirası olarak 19. yüzyılda, devletlerarası ilişkileri düzenleyen, uluslararası politikanın şekillenmesini sağlayan ana kavram olmuştur.

Uluslararası İlişkiler disiplini devletlerarası ilişkilerin gelişmesi sonucunda bu süreci tahlil etmek amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda disiplinin kuruluşunda I. Dünya Savaşı'nın dünyada yaratmış olduğu yıkım önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü aydınlanma felsefesi tarihsel ilerlemeye inanmaktadır. I. Dünya Savaşı gibi bir dünya savaşının tekrarlanmasını istemeyen Wilson, Milletler Cemiyeti'nin temellerini atmıştır. İlk Uluslararası İlişkiler kürsüsü Galler'de 1919 yılında kurulmuş ve bu kürsünün adına Başkan Wilson'un ismi verilmiştir. Wilson'un savaşları önleme çabası belli bir süre sonra idealist bir bakış açısı olarak yorumlanmış ve realist-idealist tartışması baş göstermiştir. Aydınlanma felsefesinin disipline diğer bir etkisi Uluslararası İlişkiler disiplinin tepkisel tartışmalar ile beraber gelişmesine sebep olmuştur. Ayrıca aydınlanma döneminin bilimsel metodu pozitivism, Uluslararası İlişkiler disiplinin metodolojisini etkilemiştir. Bu etki Soğuk Savaş Sonrası'na kadar yoğunluğunu korumuştur, bu güçlü etkiye tepki olarak post-pozitivist paradigma meydana gelmiştir.

Sonuç olarak, aydınlanma günümüze kadar etki yaratmış entelektüel bir harekettir. Aydınlanma hem devletlerarası ilişkileri hem de Uluslararası İlişkiler disiplinini yakından etkilemiştir. Devletlerarası ilişkilerin sistemleşmesine yardımcı olmuş, Uluslararası İlişkiler disiplinin temel kavramları ve aktörlerinin meydana gelmesinde itici güç olmuştur. Aydınlanma, uluslararası ilişkilere yeni sistemli değerler dizisi kazandırmakla birlikte, belirsizlikleri ve çelişkileri de beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları Mehmet Ali, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, (Ankara: İmge Yayınları, 2006).

Arı Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004).

Arıboğan Deniz Ülke, *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, (İstanbul: Mavi ada Yayıncılık, 1998).

Aybay Rona, *Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007).

Aydınlı Ersel, Kurubaş Erol, Özdemir Haluk, *Yöntem, Kuram, Komplo*, (Ankara: Asil Yayınları, 2009).

Bacık Gökhan, 'Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika', *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 10, Yaz 2006,

Bixby William, *Galileo ve Newton'un Evreni*, Çeviri: Nermin Arık, (Ankara: Tübitak Yayınları, 2002).

Bostanoğlu Burcu, *Türkiye ABD İlişkileri'nin Politikası*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2008).

Bozkurt Enver, Kütükçü M. Akif, Poyraz Yasin, *Devletler Hukuku*, (Ankara: Asil Yayınevi, 2004).

-----, *İnsan Hakları Mevzuatı*, (Ankara: Asil Yayınları, 2004).

Brown Chris, Kristen Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, Çeviren: Arzu Oyacıoğlu, (İstanbul: Yayın Odası Yayınevi, 2007).

Buchan Bruce, 'Civilized Fictions: Warfare and Civilization in Enlightenment Thought', *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol.36 No.64, 2011

Burchill Scott et al., *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çeviren: Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, (İstanbul: Küre Yayınları, 2012).

Cevizci Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, (Bursa: Asa Kitapevi, 2007).

Coşkun İsmail, *Modern Devletin Doğuşu*, (İstanbul: Der Yayınları, 1997).

Çüçen A. Kadir, 'Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi', *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*, 2006.

Dağı İhsan ve diğerleri, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, (İstanbul: İletişim, 2009).

Fukuyama Francis, *State Building*, (Newyork: Cornell University Press Ithaca, 2004).

Garrard Graeme, 'The Enlightenment and Its Enemies', *American Behavioral Scientist*, Vol.49, No.5, 2006.

Gürkan Ülker, *Montesqueu ve Kanunların Ruhu*, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arşiv/AUHF-1988-40-01-04/AUHF-1988-40-01-04-Gurkan.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.12.2012).

Gürses Emin, *Ayrılkçı Terörün Anatomisi IRA, ETA, PKK*, (Ankara: Bağlam Yayınları, 2003).

Fenton Steve, Çeviren: Nihat Şad, *Etnisite*, (Ankara: Phonix Yayınevi, 2001).

Hartung Frank E., 'The Social Function of Positivism', *Philosophy of Science*, Vol. 12, No. 2, Nisan 1945.

Harterer Derek, *Citizenship, The Civic Ideal in World History, Politics and Education*, (Manchester: Manchester University Press, 2004).

Huberman Leo, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviren: Murat Belge, (İstanbul: İletişim, 2002).

Hume David, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, Çeviren: Selvin Evrim, (İstanbul: MEB Yayınevi, 1945).

İskit Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2007).

Kant Immanuel, *Aydınlanma Nedir?*, http://www.allmendeberlin.de/Aydinlanma_Nedir_Kant.pdf, (Erişim Tarihi: 21.12.2012).

-----, *Pratik Aklın Eleştirisi*, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2009).

-----, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2009).

Karpat Kemal, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009).

Kissenger Henry, *Diplomasi*, Çeviren: İbrahim H. Kurt, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009).

Kontler László, 'What is the (Historians') Enlightenment Today?', *European Review of History: Revue Européenne d'histoire*, Vol.13, No. 3, 2006.

Knutsen Torbjon L, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çeviren: Mehmet Özay, (İstanbul: Açılım Kitap, 2006).

Leca Jean, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Çeviren: Siren İdemen , (İstanbul: Metis, 1998).

Lee Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Çeviren: Savaş Aktur, (Ankara: Dost Kitabevi, 2004).

Macfarlane Alan *Making of the Modern World: Visions from the West and East*, (USA: Palgrave, 2002).

Manicas Peter, T. 'Montesquieu and the Eighteenth Century Vision of the State', *History of Political Thought*. Vol. II. No. 2. Summer. Haziran 1981.

Mc Neill William, H. *Dünya Tarihi*, Çeviren: Alaeddin Şenel, (Ankara: İmge Yayınevi, 2007).

Maitland Sara, 'in Place of Enlightenment', *God & Democracy: Overview*, 2004.

Nomer Ergin, *Vatandaşlık Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2005).

Outram Dorinda, *Aydınlanma*, (Ankara: Dost Yayınevi, 2007).

Özlük Erdem, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, (Konya: Çizgi Kitapevi, 2012).

Papastephanou Marianna, 'Ulysses' Reason, Nobody's Fault: Reason, Subjectivity and the Critique of Enlightenment', *Philosophy Social Criticism*, Vol. 26, No. 47, 2000.

Parker Noel, 'Religion and Politics', *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, Vol.7, No. 1, 2006.

Parmar Inderjeet, 'Anglo-American Elites in the Interwar Years: Idealism and Power in the Intellectual Roots of Chatham House and the Council on Foreign Relations', *International Relations*, Vol 16(1), 2002.

Rousseau J.J., *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri*, Çeviren: İsmail Yergüz, (İstanbul: Say Yayıncılık, 2008).

Salter Mark B., 'When the Exception Becomes the Rule: Borders, Sovereignty, and Citizenship', *Citizenship Studies*, Vol.12, No.4 2008.

Sander Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, (Ankara: İmge Yayınları, Ekim 2006).

Sebok Anthony J., 'Misunderstanding Positivism', *Michigan Law Review*, Vol. 93, No. 7, Haziran 1995.

Smith, Anthony D. *Milli Kimlik*, Çeviren: Bahadır Sina Şener, (İstanbul: İletişim, 2009).

Smith Preserved, *Rönesans ve Reform Çağı Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*, Çeviren: Serpil Çağlayan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Kasım 2001).

Şahin Köksal, *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*, (İstanbul: İlgü Kültür Sanat, 2007).

Tilly Charles, *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, Çeviren: Özden Arıkan, (İstanbul: Medya Ofset, 1995).

-----, *Citizenship, Identity and Social History*, (İngiltere: Cambridge University Press 1996).

Uluslararası Konferanslar,
<http://www.indiana.edu/~league/conferencedata.htm&usg=ALkJrhj-VWniSy63ROjvMZkbTvHtESovSA>, (Erişim Tarihi: 05.01.2013).

Venn Couze, 'The Enlightenment', *Theory Culture Society*, Vol.23, No. 477, 2006.

Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar Tanımlar Yaklaşımlar*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008).

Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1946).

Yack Bernard ‘The Significance of Isaiah Berlin's Counter-Enlightenment’, *European Journal of Political Theory*, 3 Aralık 2012

Weber Cynthia, ‘Why IR Needs Theory/Practice Debates: Or, from Enlightenment to Romanticism to Enlightened Romanticism’, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.14, No.1, 2000.

Westfall Richard S., *Modern Bilimin Oluşumu*, Çeviren: İsmail Hakkı Duru, (Ankara: TÜBİTAK Bilim Kitapları, 1997).